

**تحلیل سیاسی هفته (۲۳)  
واکاوی متن توافق ژنو و الزامات دیپلماسی پارلمانی**

نام دفتر: مطالعات سیاسی  
شماره مسلسل: ۲۶۰۱۳۳۳۱  
تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۹/۶

**مقدمه**

آخرین دور مذاکرات هسته‌ای در ژنو سوئیس به توافقی ختم شد که بعد از ۹ سال، اولین توافق درخصوص مسئله هسته‌ای محسوب می‌شود و در حقیقت اولین توافق جامع درباره موضوع هسته‌ای همراه با نقشه کاری درباره ابتدا، انتها و روند مذاکرات است. این توافق که طی ۵ روز مذاکرات فشرده در دور سوم ژنو به دست آمد حاوی اقدامات گوناگون دو طرف است که هرکدام دارای وزن متفاوت و با نگاهی متفاوت است. با توجه به اینکه پس از مدت اندکی دو طرف مذاکره‌کننده اظهارات متفاوتی درباره متن توافق شده انجام دادند، متن مورد توافق در این نوشتار مورد بررسی قرار می‌گیرد تا مشخص شود هر کدام از دو طرف یعنی جمهوری اسلامی ایران و گروه ۵+۱ چه تعهداتی را در این توافق قبول کرده‌اند.

به همین منظور ابتدا مقدمه توافق، سپس گام اول و در مرحله بعد گام نهایی مورد بررسی قرار می‌گیرد و پس از بررسی مفاد مورد توافق به منافع و مزایا هر کدام نسبت به منافع ملی جمهوری اسلامی و همچنین وزن هر کدام از توافقات اشاره می‌شود. در انتها نیز پس از ذکر ملاحظات سیاسی و امنیتی توافق، پیشنهاداتی برای پیگیری توسط مجلس شورای اسلامی مطرح می‌شود.

**بررسی مقدمه توافق**

مقدمه توافق به چند نکته اساسی اشاره دارد:

- حق ایران برای بهره‌مندی از انرژی صلح‌آمیز هسته‌ای در چارچوب معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (NPT) و مقررات مربوط به آن.
- حق ایران برای داشتن یک برنامه غنی‌سازی البته به صورتی که مورد توافق دوطرف باشد و با اعمال محدودیت‌ها و اقدامات شفاف‌ساز به منظور حصول اطمینان از ماهیت صلح‌آمیز آن
- تأکید بر این نکته که همه اجزای این توافق باید با هم اجرا شود و قابل جداسازی نیست.
- اشاره به این نکته که در انتهای مسیر باید همه تحریم‌ها از جمله تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد و تحریم‌های یک‌جانبه که مرتبط با برنامه هسته‌ای است، رفع شود.
- برای ارزیابی عملکرد دو طرف یک کمیته مشترک بین دو طرف تشکیل می‌شود.
- راستی‌آزمایی اقدامات فنی در خصوص مسئله هسته‌ای ایران با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی است.

**بررسی گام نخست**

در گام نخست توافق ژنو دو نوع اقدام برای جمهوری اسلامی ایران پیش‌بینی شده است و همچنین دو نوع اقدام برای گروه ۵+۱. اقدامات جمهوری اسلامی شامل اقدامات عملی در جهت محدود ساختن فعالیت هسته‌ای ایران و اقدامات اعتمادساز با پذیرش افزایش نظارت جهت شفافیت بیشتر برنامه هسته‌ای است. اقدامات غرب نیز شامل رفع بخشی از تحریم‌ها و همچنین تعهد به توقف تحریم‌های بیشتر است. اقدامات عملی جمهوری اسلامی ایران جهت محدود ساختن فعالیت هسته‌ای خود عبارت است از:

- تعلیق کامل غنی‌سازی بیش از پنج درصد،
- از بین بردن همه ذخیره اورانیم غنی شده بیست درصد که نیمی از آنها به میله سوخت و نیمی دیگر به اورانیم پنج درصد تبدیل خواهد شد،
- عدم توسعه فعالیت در فردو، نطنز و آب سنگین اراک به معنای عدم نصب ماشین جدید، قطعات جدید و استفاده از سانتریفیوژ پیشرفته،

- اضافه نشدن میزان ذخیره اورانیم غنی شده ۵ درصد در این مدت از طریق اکسید کردن آن.
  - علاوه بر اقدامات فوق، جمهوری اسلامی در جهت شفافیت بیشتر برنامه هسته‌ای خود، فراتر از همه مقررات موجود در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی با آژانس در موارد ذیل همکاری گسترده خواهد داشت:
  - فراهم کردن اطلاعات همه سایت‌های غنی‌سازی، فرآوری و معادن فعال اورانیم و همه طرح‌های آتی ایران در این خصوص ظرف سه ماه؛
  - اطلاعات کامل طراحی سایت آب سنگین اراک و توافق با آژانس برای اعمال نظارت بیشتر در این خصوص؛
  - فراهم کردن دسترسی آژانس به مراکز قطعه‌سازی، مونتاژ و معادن اورانیم به صورت کامل؛
  - دسترسی آژانس به اطلاعات دوربین‌های آفلاین به معنای اینکه در همه ساعات فعالیت سایت‌های هسته‌ای تحت نظر آژانس قرار گیرد.
- به عبارت دیگر جمهوری اسلامی طی این دو گام این اطمینان را به طرف مقابل می‌دهد که حتی در صورت داشتن اراده لازم نتواند به سمت ساخت بمب اتمی برود.

در مقابل ۱+۵ نیز گام‌هایی را در جهت کاهش تحریم‌ها برمی‌دارد که عبارتند از:

- رفع تحریم طلا، پتروشیمی و خودرو و تحریم مربوط به قطعات و بازرسی هواپیمای غیرنظامی،
  - ایجاد یک کانال مالی برای خرید محصولات کشاورزی، دارو و محصولات پزشکی از محل پول نفت،
  - ارائه خدمات بیمه و حمل و نقل به صنعت نفت در سقف کنونی صادرات،
  - بازگرداندن مقدار اندکی از پول نفت فروخته شده.
- علاوه بر این اقدامات طرف مقابل تعهد می‌کند که اقدامات ذیل را انجام دهد:
- تلاش برای کاهش صادرات نفت ایران،
  - تلاش برای وضع تحریم شورای امنیت،
  - تلاش برای وضع تحریم یک جانبه آمریکا و اتحادیه اروپا.

#### جدول ۱. اقدامات جمهوری اسلامی ایران در گام نخست

محدودیت در برنامه هسته‌ای	افزایش شفافیت برنامه هسته‌ای صلح‌آمیز ایران
<ul style="list-style-type: none"> <li>• تعلیق کامل غنی‌سازی بیش از پنج درصد</li> <li>• از بین بردن همه ذخیره اورانیم غنی شده ۲۰ درصد</li> <li>• عدم توسعه فعالیت در فردو، نطنز و آب سنگین اراک</li> <li>• اضافه نشدن میزان ذخیره اورانیم غنی شده ۵ درصد</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• فراهم کردن اطلاعات همه سایت‌های غنی‌سازی، فرآوری و معادن فعال اورانیم</li> <li>• اطلاعات کامل طراحی سایت آب سنگین اراک</li> <li>• فراهم کردن دسترسی آژانس به مراکز قطعه‌سازی، مونتاژ و معادن اورانیم به صورت کامل</li> <li>• دسترسی آژانس به اطلاعات دوربین‌های آفلاین</li> </ul>

#### جدول ۲. اقدامات گروه ۱+۵ در گام نخست

کاهش تحریم‌ها	اقدامات سلبی
<ul style="list-style-type: none"> <li>• رفع تحریم طلا، پتروشیمی و خودرو و تحریم مربوط به قطعات و بازرسی هواپیمای غیرنظامی</li> <li>• ایجاد یک کانال مالی برای خرید محصولات انسان‌دوستانه</li> <li>• ارائه خدمات بیمه و حمل و نقل به صنعت نفت</li> <li>• بازگرداندن مقدار اندکی از پول نفت فروخته شده</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• عدم تلاش برای کاهش صادرات نفت ایران</li> <li>• عدم تلاش برای وضع تحریم شورای امنیت</li> <li>• عدم تلاش برای وضع تحریم یک‌جانبه آمریکا و اتحادیه اروپا</li> </ul>

## بررسی گام نهایی

در گام نهایی جمهوری اسلامی ایران موظف است اقدامات ذیل را انجام دهد:

- برطرف کردن کامل نگرانی‌ها درباره آب سنگین اراک و تعهد به عدم ساخت کارخانه‌هایی برای ساخت پلوتونیم که در تولید سلاح هسته‌ای نقش دارد.
- تصویب و اجرای پروتکل الحاقی.
- در مقابل ۱+۵ باید اقدامات ذیل را انجام دهد:
- رفع همه تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل و یکجانبه وضع شده علیه فعالیت‌های هسته‌ای و نیز تحریم‌های مربوط به روابط تجاری، تکنولوژی، امور مالی و انرژی.
- همکاری صلح‌آمیز هسته‌ای با ایران در ساخت و تکمیل رآکتورهای هسته‌ای برای برق و امور تحقیقاتی و پزشکی.
- پذیرفتن حق غنی‌سازی ایران در داخل کشور.

### جدول ۳. اقدامات جمهوری اسلامی ایران و طرف غربی در گام نهایی

اقدامات جمهوری اسلامی ایران در گام نهایی	اقدامات طرف غربی در گام نهایی
<ul style="list-style-type: none"><li>• برطرف کردن کامل نگرانی‌ها درباره آب سنگین اراک</li><li>• تصویب و اجرای پروتکل الحاقی</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>• رفع همه تحریم‌های وضع شده علیه فعالیت‌های هسته‌ای ایران</li><li>• همکاری صلح‌آمیز هسته‌ای با ایران</li><li>• پذیرفتن حق غنی‌سازی ایران در داخل کشور</li></ul>

## ملاحظات سیاسی و امنیتی

توافقنامه هسته‌ای ژنو دارای ملاحظات متعدد سیاسی و امنیتی است که در ادامه به مهمترین آنها اشاره می‌شود:

۱. مهمترین نکته مثبت در این توافق وجود جدول زمان‌بندی مشخص است. به این صورت که گام نخست طی ۶ ماه باید انجام شود و کمتر از یک سال آینده باید به گام نهایی توافق رسید. این مسئله باعث می‌شود غربی‌ها نتوانند به بهانه‌های مختلف با طولانی کردن مذاکرات، حقوق ملت ایران را پایمال کنند.
۲. همان‌گونه که از بررسی مقدمه توافق مشخص است، این مقدمه شامل خواسته‌های ایران است و گزاره‌های مورد نظر جمهوری اسلامی را در خود جای داده است. البته اهمیت مقدمه و متن توافق به یک اندازه نیست اما از این جهت که جزء توافق محسوب می‌شود، باید اذعان کرد که وزن خواسته‌های ایران در مقدمه به صورت واضحی بیشتر است.
۳. براساس بررسی این نوشتار، گام‌های ایران با گام‌های طرف مقابل در گام نخست به هیچ وجه هم‌وزن نیست. جمهوری اسلامی همه پیشرفت‌های هسته‌ای خود را متوقف می‌کند و همه نگرانی‌های طرف مقابل را رفع می‌کند و در مقابل مشوق‌هایی دریافت می‌کند که به غیر از ارائه خدمات بیمه‌ای برای حمل و نقل نفت، سایر موارد اهمیت چندانی برای ایران ندارد. نکته جالب توجه این است که غربی‌ها یک اقدام سلبی که همان عدم وضع تحریم جدید است را نیز به عنوان امتیازی تلقی کرده که به طرف ایرانی می‌دهند درحالی که وضع نشدن تحریم جدید در زمان انجام مذاکرات امری بدیهی محسوب می‌شود. بنابراین در طراحی گام نخست، هم‌وزن بودن اقدامات کاملاً در نظر گرفته نشده است.
۴. درخصوص گام نهایی باید گفت که وزن اقدامات دو طرف یکسان نیست. جمهوری اسلامی موظف است پروتکل الحاقی را اجرا کند در حالی که قبل از آن تعهد کرده بسیار فراتر از پروتکل الحاقی با آژانس همکاری کرده و اطلاعات لازم را در اختیارشان قرار دهد. ازسوی دیگر باید در خصوص مجموعه آب سنگین اراک رفع نگرانی کند که این کار را نیز قبل از آن انجام داده است. اما غرب باید همه تحریم‌های یک جانبه و تحریم شورای امنیت را لغو کند. همان‌گونه که مشخص است اقدامات طرف غربی در این خصوص با اقدامات طرف ایرانی همسان نیست و وزن اقدامات غرب بسیار بیشتر است.

غرب نشان داده است که بدون اجبار حاضر به اعطای هیچ امتیازی نیست و به همین دلیل تنها مسیر پیشرفت برای جمهوری اسلامی از دل کار و تلاش متکی به داخل بر می‌آید و راه دیگری در این خصوص وجود ندارد.

۱. مذاکرات و توافق کنونی با اعتماد به گروه ۵+۱ انجام شده است و طرف ایرانی با پذیرش انجام اقداماتی تنها به امید این است که طرف مقابل در انتهای مسیر به تعهدات ابتدایی خود عمل کرده و حقوق ایران را به رسمیت بشناسد. در صورت طی شدن این روند به صورت کامل، این توافق قابل دفاع است و انتظار می‌رود همان‌گونه در انتهای موافقتنامه نیز ذکر شده، همه این تعهدات دو طرف به صورت کامل و از سوی هر دو طرف تا انتها اجرایی شود.

۲. نکته دیگر اینکه باید توجه داشت در صورتی که پس از پایان مدت ۶ ماهه طرف ایرانی از اقدامات انجام شده از جانب غرب راضی نبود و بخواهد مجدداً به حالت قبل از توافق برگردد، ممکن است وضعیت هشت سال قبل تکرار شود که لغو تعلیق داوطلبانه هسته‌ای توسط ایران باعث شد چندین قطعنامه بر ضد ایران تصویب شود. این نکته در نهایت باعث افزایش فشار بر جمهوری اسلامی خواهد شد و به سود غرب است.

۳. لازم به تذکر است متن موافقتنامه از آن جهت که یک متن حقوقی بین‌المللی است، ضرورت دارد به صورت جداگانه و از منظر حقوق بین‌الملل مورد واکاوی دقیق حقوقی قرار گیرد. از همین رو در این نوشتار به ابعاد حقوقی توافق و دقت در کلمات استفاده شده در متن و همچنین سیاق نوشتار پرداخته نشده است.

## نتیجه‌گیری و پیشنهادها

اصل توافق صورت گرفته با گروه ۵+۱، بدون توجه به محتوای آن، یک پیروزی برای جمهوری اسلامی محسوب می‌شود و لازم است بر این نکته در میان افکار عمومی تأکید شود.

ایراداتی که در نحوه تنظیم متن توافق وجود دارد و عدم توازن میان گام نخست و گام نهایی، به دلیل زیاده‌خواهی طرف غربی و ناشی از اصرار آنها در مذاکرات بوده است. به‌منظور حفظ انسجام داخلی و وحدت نظر در خصوص موضوع هسته‌ای لازم است این نکته تذکر داده شود که تیم مذاکره‌کننده مورد حمایت همه ارکان نظام اسلامی و به خصوص نمایندگان مجلس شورای اسلامی هستند. این مسئله توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز مورد تأکید قرار گرفته بود.

با بررسی موافقتنامه مشخص می‌شود که در صورت اجرای کامل آن، منافع جمهوری اسلامی تا حد زیادی تأمین خواهد شد و مهمترین نگرانی، عدم همراهی غرب در اجرای کامل توافق بعد از انجام اقدامات اعتمادساز گام نخست است. از روز نخست کاری بعد از توافق، سخن از وضع مقرراتی است که در صورت عدم تأمین نظر غرب، تحریم‌های ایران را سنگین‌تر سازد. در این خصوص مجلس شورای اسلامی می‌تواند اقدامات بسیار مهمی انجام دهد. لازم است اشاره شود که قانون مصوب در خصوص پروتکل الحاقی سبب شد تا غرب در گام نخست انتظار تصویب این پروتکل را نداشته باشد و آن را به گام نهایی واگذارد.

اقدام نخست مجلس شورای اسلامی بررسی طرحی است که در صورت کارشکنی غرب در رسیدن به توافق نهایی، بازگشایی مراکز هسته‌ای و تقویت فرآیند غنی‌سازی در دستور کار دولت و سازمان انرژی اتمی قرار گیرد. این امر می‌تواند شامل تعیین سقف زمانی برای مذاکرات و یا حتی حدود توافق نهایی باشد.

اقدام دیگر، تصمیم‌گیری درباره تصویب و اجرای تحریم‌های جدید برای پرونده هسته‌ای است. باید طرف‌های غربی مطمئن باشند که تصویب هرگونه قانون جدید در این خصوص با واکنش جدی جمهوری اسلامی مواجه شده و همه روند مذاکرات را زیر سؤال خواهد برد. این مسئله باعث می‌شود که گروه ۵+۱ نتواند عدم وضع یا اجرای تحریم‌های جدید وضع شده را در مذاکرات آتی به عنوان امتیاز به جمهوری اسلامی عرضه کند.

درخصوص اصل توافق و مذاکرات نیز بهتر است از نمایندگان محترم مجلس خواسته شود که اصل توافق، موفقیت شمرده شود و اجرای کامل آن از سوی غرب و عدم وجود اعتماد به طرف غربی پررنگ شود. این مسئله باعث تقویت سرمایه اجتماعی درخصوص مسئله هسته‌ای شده و از مشکلات آتی در این حوزه که وقوع آن در مسیر دشوار مذاکرات آتی دور از ذهن نیست، جلوگیری می‌کند.